

BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRUVCHI OMILLAR

*University Business of Science
Pedagogika va psixologiya kafedrasi o'qituvchisi
Bekberdiyeva Gulbaho Ortiqaliyevna*

Annotasiya: Maqolada so'nggi yillarda dunyoda ro'y berayotgan o'zgarishlar, shu jumladan bilimli, iqtidorli o'qituvchilarga bo'lgan talab ortib borayotgani va bu o'zgarishlarning o'qituvchilarining kasbiy malakalariga ta'siri ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: oliy ma'lumot, kasbiy kommunikativ kompetentsiya, motivatsiya, samarali strategiya, qiziqishni targ'ib qilish, o'qituvchilarni o'qitish, o'qituvchilarni rivojlantirish

Аннотация: В статье рассматриваются изменения, происходящие в мире в последние годы, в том числе рост спроса на образованных, талантливых учителей, а также влияние этих изменений на профессиональную квалификацию учителей.

Ключевые слова: высшее образование, профессиональная коммуникативная компетентность, мотивация, эффективная стратегия, продвижение интереса, подготовка педагогических кадров, развитие педагогических кадров..

Abstract: The article examines the changes taking place in the world in recent years, including the increasing demand for educated, talented teachers, and the impact of these changes on the professional qualifications of teachers.

Key words: higher education, professional communicative competence, motivation, effective strategy, promotion of interest, teacher training, teacher development.

Kirish

Ushbu maqolada bugungi kunda jamiyatimizda bo'layotgan ko'plab kadrlar bilan bo'ladigan pedagogik va psixologik jarayonlarda shuni ko'rsatadiki, raqamli vakolatlar ko'plab mamlakatlarda o'qituvchilarning vakolatlariga kiritilgan bo'lsa-da, o'qituvchilar va ularning potentsial ish beruvchilarining ba'zi taxminlari o'qituvchi vakolatlari va talablari doirasida aks etmaydi. Mualliflarning fikriga ko'ra, o'qituvchilarning umumiy va ingliz tili o'qituvchilarining vakolatlari, xususan, o'qituvchilar va ularning potentsial ish beruvchilarining talablarini qondirish uchun qisman qayta ko'rib chiqilishi kerak, bu esa o'qituvchilarni tayyorlashga fanlararo yondashuvga olib kelishi mumkin.

Alisher Navoiyning "Mahbub-ul-qulub" asari 18-faslida o'qituvchilik mehnati mashaqqati xususida shunday deyiladi: "Uning ishi odam tugul, hatto devning ham

qo'ldan kelmaydi. Bir kuchli kishi bir yosh bolani saqlashga o'zlik qilar edi, u esa bir to'lda bolaga ilm va adab o'rgatadi. Lekin shunisi ham borki, bolalar orasida fahmi idroki ozlari bo'ladi. Muallim bu kabi hollarda yuzlab mashaqqat chekadi. Shu jihatdan olganda, bolalarda uning haqi ko'p, agar shogird ulg'aygach, podshohlik martabasiga erishsa ham unga (muallim)ga qulluq qilsa arziydi"

O'qituvchining kasbi istisno emas, dunyo bilan birga o'zgarib turadi. COVID-19 pandemiyasi davrida o'qituvchilar masofaviy o'qitish texnikasini o'zlashtirishlari kerak edi. Neyron tarmoqlarning rivojlanishi yangi imkoniyatlar va yangi xususiyatlarning ko'pligi bilan yangi muammolarni taqdim etmoqda. O'qitish texnikasidan tashqari, o'quvchilarning umidlari va talabalarning kelajakdagi ish beruvchilarining ehtiyojlari ham o'zgarib bormoqda. Agar bitiruvchilar yangi ish joylariga yaxshi tayyorlanmagan bo'lsa, bu ularning qobiliyatlari etishmasligi uchun emas, yangi ish beruvchilar o'z ishlarini muvaffaqiyatli bajarish uchun kompyuter savodxonligi va yozma muloqot kabi ko'nikmalarga ega ekanligini sinov asosida tanlab olishadi. Bo'lajak o'qituvchilarning iqtidori va qobiliyatlari asosida ish bilan ta'minlash muhimroq ekanligi ko'zda tutilgan. Bundan tashqari, muvaffaqiyatsiz o'qituvchilarda malaka va ko'nikmalarga ega emasligi ko'rinib turibdiki, malaka ko'nikmalar ish qobiliyati va ishdagi muvaffaqiyatning asosiy omiliga aylanmoqda. Ushbu talab malaka ko'nikmalarni kasb-hunar ta'limida o'rganish tarkibining muhim qismiga aylantiradi. Ta'lim malaka va ko'nikmalarining ahamiyati ortib borayotganligi sababli, malaka ko'nikmalarni o'rgatish zarurati butun dunyo bo'ylab o'qituvchilar va ish beruvchilar uchun katta tashvishga aylandi.

Malaka va ko'nikmalar ta'limning muhim qismiga aylanib borayotganligi sababli, umuman o'qituvchilar ingliz tili o'qituvchilarining chet tili sifatida kasbiy kompetensiyalari bo'yicha mavjud qarashlarni o'rganish, ulardan nima kutilayotganini va ularning malakasini oshirishda eng yaqin ehtiyojlar qanday bo'lishi mumkinligini bilish muhimdir. Quyidagi yo'nalishlar bo'yicha vakolatlar bayonotlari ro'yxatini o'z ichiga oladi: O'rganish va o'quvchi, o'qitish, o'rganish va baholash, til qobiliyati, til bilimi va xabardorligi, kasbiy rivojlanish va qadriyatlar. Ramka ishi o'qituvchilar darajalarini "poydevor", "rivojlanayotgan", "malakali" va "mutaxassis" toifalariga ajratadi va joriy etilgandan keyingi yil "raqamli o'qitish, o'rganishning asosiy tushunchalarini tushunish" kabi muhim bo'lgan ba'zi xususiyatlarni ta'kidlaydi, ammo tafsilotlarni bermaydi va aks holda o'qituvchilarning vakolatlarini juda an'anaviy ravishda taqsimlashni ta'minlaydi va o'zini juda umumiy tavsiflovchilar bilan cheklaydi "o'qishni o'rgatish tamoyillari va texnikasi haqida murakkab tushunchaga ega.

Dars rejaları va sinf amaliyoti o'quvchilarning ehtiyojlariga ko'ra turli bosqichlardan foydalangan holda o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish, boshqa ko'nikmalar bilan tez-tez integratsiyalashgan holda izchil qo'llaniladigan keng ko'lamlı

texnikani namoyish etadi". Boshqacha qilib aytganda, o'qituvchilarning vakolatlariga juda an'anaviy yondashuvga amal qiladi va ularni baholash uchun aniq vositalarni taqdim etmaydi.

Yevropa mamlakatlarida o'qituvchiga turli xil ijtimoiy ehtiyojlar va talablar mavjud, masalan Britaniya davlatida o'qituvchilarning 5 ta xususiatidan foydalanishni taklif qilishadi:

1. O'qituvchi ta'lim jarayoniga qo'yiladigan rasmiy vazifalar va talablarni bilish,

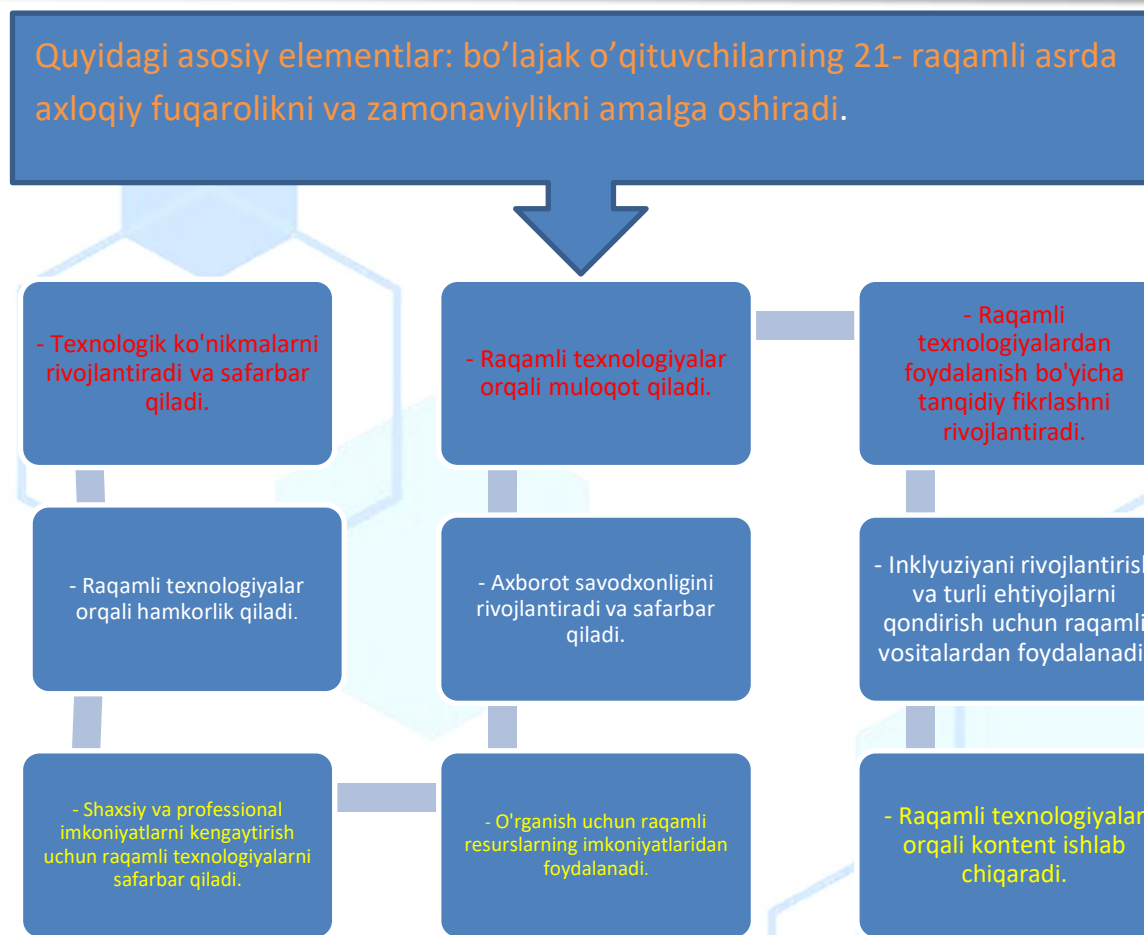
2. Talabalarning ehtiyojlarini hisobga olish;

3. Hamdard va tinglash imkoniyatiga ega bo'lish,

4. Ijodiy bo'lish,

5. Sabr qilish va sinfdan tashqarida o'rganishni rag'batlantira olish.

Yuqorida keltirilgan fazilatlar o'qituvchilar uchun o'ziga xos bo'lmagan ko'rinadi, aksincha juda umumiy xarakterga ega. Bundan tashqari, ushbu fazilatlarni o'lchash juda qiyin bo'lib tuyuladi, o'qituvchilar uchun milliy kasbiy standartlarni ishlab chiqish uchun ushbu talablarni hisobga olishlari tavsiya etiladi. Ro'yxatda keltirilgan fazilatlarni "talablar" deb nomlash juda qiyin bo'lsa ham, ularda muhim nuqta bor, ya'ni sinfdan tashqarida o'qishni rag'batlantirish uchun o'qituvchi o'quvchilarga bepul internet resurslaridan foydalanishni tavsiya qilishi kerak. O'qituvchi vakolatlarining o'zgarishi sabablari sifatida hayotdagi o'zgarishlar orasida ijtimoiy o'zgarishlardan tashqari, raqamli texnologiyalardan foydalanishning xar bir bo'lajak o'qituvchi bilishi zarur. Bu mas'uliyat o'qituvchilardan doimiy ravishda yangi kompetentsiyalarni rivojlantirishni va ularni yangilab turishni talab qiladi. Bularni kelajakda o'rganish, shu jumladan maktabda o'qish ko'nikmalari ya'ni o'qituvchilar o'z ta'limotlarini talabalardagi ushbu ko'nikmalarga moslashtira olishlarni nazarda tutadi.

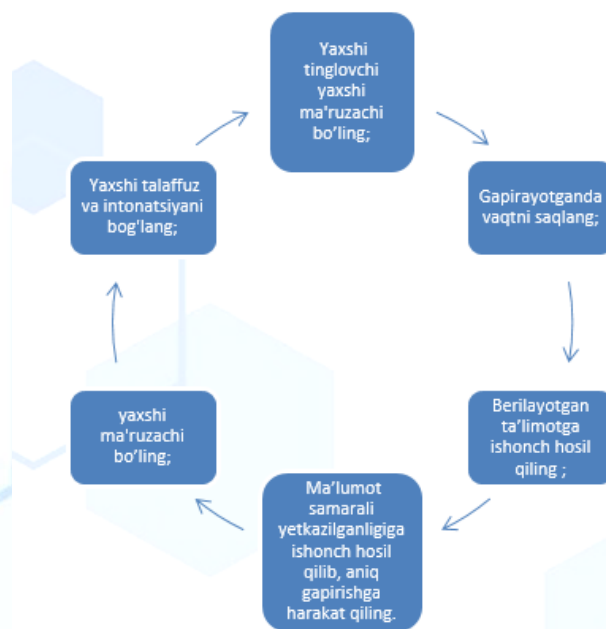
Raqamli texnologiyadan foydalanishga innovatsion va ijodiy yondashuvni qabul qiladi, chunki o'qituvchining fon roli o'quvchilarning qiziqishini yuqori darajada ushlab turish va ularni o'rganishga jalb qilish uchun turli xil o'zgarishlarni talab qiladi. Shu munosabat bilan o'qituvchi rollarni almashtirishi va o'z o'quvchilariga hamdard bo'lish va yangilanib turish uchun o'zini ozg'in deb hisoblashi kerak, keyin nafaqat sahnada donishmand sifatida, balki yon tomondan qo'llanma sifatida ham harakat qiladigan fasilitator vazifasini xam bajara oladigan bo'lib shakllanadi. O'quvchi o'qituvchi uchun ko'proq baho beradigan baholovchi. Shunday qilib, ushbu murakkab jarayon o'quvchini maqsadli ta'lim jarayonidan foydalanishga samarali yo'naltiriladi.

O'quvchilarni dastlabki bosqichda xato qilsalar ham rag'batlantirish hozirgi kunda pedagogning maxoratlaridan biri xisoblanadi. Ta'lim olishning o'rganishni o'quv dasturini rejalashtirish va baholash bilan cheklab bo'lmaydi. Qiyinchiliklarni yengish uchun o'quvchini irodasini mustaxkamlash va psixologik bilimlarni xam berib borish kerak. O'quvchilarning muammolarini aniqlash va samarali strategiyalarni taklif qilish asosiy tashvishdir. O'quvchilarning o'zaro aloqada ishtirok etishi nutqning paydo bo'lishining asosiy omilidir. O'zgartirish uchun ularning xatolari o'qituvchi tomonidan mamnuniyat bilan qabul qilinishi kerak. O'qituvchi muvaffaqiyatli muloqot qilish imkoniyatlarini targ'ib qilishi kerak. Qiziqishni targ'ib qilish o'quvchilarga tabiiy og'zaki nutqni tushunish uchun tinglash imkoniyatlari kerak. O'quvchilarning e'tiborini

jalb qilish uchun o'qituvchi samarali tinglash uchun tinglaydigan mavzu haqida so'rashi kerak, o'qituvchi taqdim etishi mumkin, ma'nosi qiyin lug'at, mavzuni ba'zi jozibali vaziyatlar yoki hikoyalar bilan bog'lashi, savolga javob berishga ehtiyot bo'lishi kerak. Imkoniyatlar va o'zaro ta'sir o'qituvchi o'quvchilarga ta'lim o'rganish jarayonida faol ishtirok etishlariga imkon berishi kerak. Bu ularga o'qishda muvaffaqiyat qozonish yoki o'quv jarayonida qiziqarli ishtirok etishga yordam beradi. O'quvchilarga ta'limni targ'ib qiluvchi va mazmunli muloqot qilish imkoniyatini beradigan ta'lim maqsadlarini belgilashga ko'maklashish kerak. O'quvchilar g'oyalar hamda his-tuyg'ularni va ularni qiziqtirgan mavzularni etkazadigan vazifalarni yaratish zaruratini shakllantirish hamda o'qituvchi o'quvchilarni faoliyatga asoslangan ta'lim jarayonida kuzatishi kerak.

Boshlang'ich bosqichdan motivatsiya berish, o'quv bosqichining boshida o'qituvchi yangi ilmiylikka duch kelish uchun yetishmayotgan terminlarni topish kabi so'z o'yinlarini o'ynashi mumkin. O'qituvchi, shuningdek, o'quvchilarga guruhda muhokama qilish uchun qiziqarli mavzularni taqdim etishi mumkin. Ular ushbu mavzu bo'yicha o'z g'oyalarini do'stlariga taqdim etishga undaydilar. Bunday vazifa orqali o'quvchi o'zini ko'rsatishda unchalik qiyinchilik tug'dirmasligi mumkin. Ular o'quv jarayonida o'zlarini rivojlantirish imkoniyatini topadilar. Fikr almashish uchun ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish mavzuni yoritib berishning yana bir jozibali yo'lidir. O'quvchilar fikr almashish uchun ijtimoiy axborot vositalaridan foydalanishingiz mumkin, g'oyalar va tadqiqotlarni ko'rishingiz mumkin degan fikrni tushuntiriladi. Bu o'quvchilarga o'zlarining ko'p qirrali iste'dodlarini ochib berishga yordam beradi, bu erda ular do'stlari doirasidan, shu jumladan o'qituvchilardan tezkor fikr-mulohazalarni olishadi. O'quvchilar o'z qo'llarida osongina mavjud bo'lgan ma'lumotni osonlashtirish uchun foydali ta'lim olish va o'rganish ilovalarini baham ko'rishlari mumkin.

Bo'lajak o'qituvchilarda obro' ortirish uchun yaxshi maslahatlar;

Bu o'zgarishlar o'qituvchilarni tayyorlash va kasbni rivojlantirishda qanday aks ettirilishini aniqlashda muhim rol o'ynashi mumkin. Ushbu o'zgarishlar yangi kompetentsiyalarni rivojlantirish uchun o'qituvchilarni tayyorlashga fanlararo yondashuvni talab qiladi. Umumiy xulosa bo'lajak o'qituvchilarni kasbiga bo'lgan munosabatni shakllantirish, shu jumladan o'qituvchilar bilan shug'ullanishi va talabalarni tayyorlashi kerak bo'lgan vaziyatlar hozirgi davrda axborot texnologiyalaridan hamda rivojlangan davlatlarni ta'limini o'rganish bilan birga milliyligimizga mos va xos tarzda tadbiiq etishga sidqidildan yondashish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. To'rayev B.Z., Muqimova G.X. Ta'limda kompetentli yondashuv: o'qituvchining kasbiy kompetentligini shakllantirish. // «O'zbekiston oliy ta'lim tizimida kadrlar resurslarini boshqarish va rivojlantirish» mavzusidagi Respublika seminari materiallari. - T: «Iste'dod» jamg'armasi, TDPU. 2014. –52-b.
2. Alimardonov Z.SH. O'quv jarayonida harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirish // Zamonaviy ta'lim / Sovremennoye obrazovaniye. Toshkent, 2017, №4. B. 25. 24-29 b.
3. Xasanbayev X.X. Mudofaa sohasida harbiy pedagog kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish: Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Chirchiq, 2023. – B.21
4. Jurayev, X. O. (2024). Shaxsning ijtimoiylashuv jarayonida o'z men konsepsiyasining psixologik mexanizmlari. *Science and Education*, 5(9), 237-242.
5. Odilboyevich, J. X., & Yuldashboyevich, A. S. (2024). SHAXSNING PSIXOLOGIK SENZITIVLIK DARAJASI VA UNING PSIXOLOGIK TIPOLOGIYASI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 47(3), 145-148.
6. Haydarjon, J. (2022). SHAXS IJTIMOIIY XIMOYASIZLIGINIOGISHGAN XULQ ATVORGA TASIRINI IJTIMOIIY PSIXOANALITIK MEXANIZMLARI. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI, 2(1), 9-12.
7. Odilboyevich, J. X. (2024). O'SMIRLIK YOSH DAVRIDA SHAXSDA SUITSID XOLATLARINI PROFILAKTIKA QILISH YO'LARI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 47(3), 111-114.